

ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЯК ЧИННИК ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ ПРАЦІ

В.В. Мельник, кандидат економічних наук
Уманський національний університет садівництва

Зміст інноваційної політики країн світу тісно переплітається з функціонуванням інтелектуального капіталу та власності. Міжнародна практика господарювання також показує, що створення відповідних соціально-економічних умов для реалізації інтелектуального капіталу на рівні компаній та загалом на національному рівні визначає їх перспективи щодо підтримання міжнародної конкурентоспроможності.

***Ключові слова.** Держава, інтелект, капітал, спеціалізація, ресурси, розвиток, інновації, інвестиції, знання, наука.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах стабільність та розвиток економіки України залежить від рівня людського капіталу та інвестицій в нього. Саме людина з відповідною освітою, кваліфікаційним рівнем, навичками та досвідом забезпечує необхідні ринкові зміни в країні.

На порозі ХХІ століття у світовій економіці відбуваються серйозні перетворення: змінюється структура відтворюваного національного багатства, збільшуються темпи накопичення високоінтелектуального людського капіталу, з'являються нові форми відтворення основного капіталу на основі прискорення інновацій. У сучасних умовах суспільних трансформацій формування і розвиток людського капіталу, використання його потенціалу стає не менш важливим, ніж упровадження інноваційних технологій, оскільки є засобом, за допомогою якого розробляються дані технології. Тобто людський капітал є основоположним чинником економічного зростання і стратегічним пріоритетом розвитку.

Стає все очевиднішим, що успіх переходу до інноваційної економіки багато в чому визначається якістю людського капіталу, результативністю розвитку його інноваційних властивостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий напрям у світовій економічній думці, що розвиває систему поглядів, виражених у концепції „людського капіталу”, перебуває і нині на стадії розвитку, пошуку, який характеризується значним рівнем конкретних наукових результатів. У витоках теорії людського капіталу стояли класики економічної думки: В.Петті, А.Сміт, Д.Рікардо, К.Маркс, Дж.Міль. Визнання людини як особливого виду капіталу у 60-ті роки ХХ століття пов'язано з іменами Т.Шульца, Г.Беккера, Х.Боуеном, Дж.Кендрика, Л.Туроу, М.Блауга. Нова теорія здобула багато прихильників і наукове визнання, так у 1992 році американському економісту професору Гарі Беккеру за значний внесок у

розробку і популяризацію ідеї теорії людського капіталу присуджено Нобелівську премію.

Дослідженню питання формування людського капіталу та його ефективного розвитку і відтворенню присвятили свої праці такі науковці як: О.А. Грішнова, Т.В. Давидюк, Г.В. Дугінець, О.В. Захарова, М.О. Змієнко, М.Ю. Коденська, Н.В. Кравченко, О.С. Крамарева, М.Л. Осецький, О.П. Подра, А.М. Стельмащук, С.В. Федоренко, М.І. Хромов, Р.В. Яковенко та ін.

Мета статті – характеристика процесу праці, яка набуває дедалі більше ознак інтелектуалізації, що є вимогою часу, продукується суспільно-економічними інститутами й ринками.

Методика досліджень. При написанні статті використані загальноприйняті методи дослідження, зокрема монографічний, табличний, метод аналізу. Теоретичною і методологічною основою дослідження слугували теоретичні розробки вчених з питань формування та розвитку інтелектуального капіталу, регулювання соціально-економічного розвитку.

Ретроспективний аспект розвитку інтелектуального капіталу здійснений із застосуванням методу порівняльного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду. Для досягнення поставленої у статті мети використовувався також такий метод як абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формування висновків).

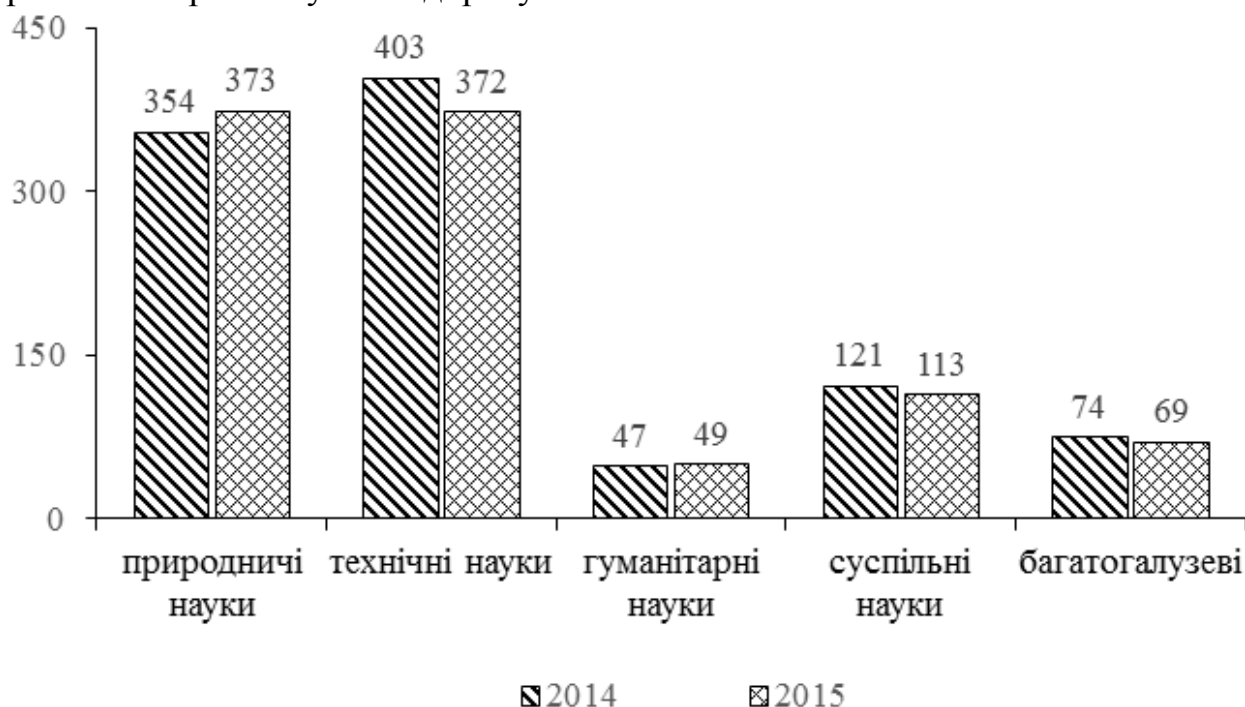
Результати досліджень. Поняття "економіки, заснованої на знаннях", або інтелектуальної економіки, що отримало в останні роки широке поширення у світовій економічній літературі, відображає визнання того, що наукові знання та спеціалізовані унікальні навички їхніх носіїв стають головним джерелом і ключовим фактором розвитку матеріального та нематеріального виробництва, забезпечення сталого економічного розвитку. Не випадково в сучасній західній науці "зріє розуміння того, що суспільство стоїть перед обличчям нової зміни, яка вже не призводить до трансформації колишнього порядку, а є формуванням нового соціального устрою" [1].

Функціонування інтелектуального капіталу в економіці має особливу природу, в основі якої зміни потреб суспільства, технологічних укладів та інститутів соціально-економічних відносин. Саме тому проблема функціонування інтелектуального капіталу в економіці набула першочергового значення, адже він формує інноваційний капітал організацій – учасників ринку.

Концепція економічного розвитку сьогодні є базовою для визначення стратегічних пріоритетів національних господарств та покликана пояснювати, будувати прогнози, надавати рекомендацій в умовах становлення інформаційної та постіндустріальної економіки. М. Тодаро у своєму визначенні економічного розвитку визначає, що окрім соціально-економічних перетворень слід враховувати і зміни соціальної свідомості: «...окрім покращень в розподілі доходів, він [економічний розвиток] охоплює також радикальні зміни в інституціональних, соціальних та адміністративних структурах та зміни в суспільній свідомості, звичках та переконаннях» [10].

Інтелектуальна праця в силу своєї специфіки є тим інструментом, що відкриває широкі можливості для економічного розвитку країни, в якій така праця функціонує. На концептуальному рівні наукове обґрунтування взаємозалежності індивідуальних характеристик робочої сили, що використовується в процесі суспільного виробництва та змінами в параметрах економічних процесів було надано лауреатами Нобелівської премії з економіки Т. Шульцом та Г. Беккером [2] у ХХ ст. У цьому зв'язку економісти ведуть мову про інтелектуалізацію праці в рамках Західної моделі економічного розвитку.

Упродовж 2015 року наукові та науково-технічні роботи в Україні виконувало 978 організацій, 44,3% з яких відносилися до державного сектору економіки, 40,3% – до підприємницького, 15,4% – вищої освіти. Більш детально організації які виконували наукові та науково-технічні роботи зображені у вигляді рисунка 1.

Рис.1. Розподіл кількості організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи, за галузями наук, %

Джерело. Державна служба статистики України.

З розвитком економічних відносин та переходом до формування інформаційного суспільства, де ключовим фактором виступає інтелект, питання ефективності формування людського капіталу в контексті розвитку ринку інвестиційних ресурсів та визначення ролі людського чинника у формуванні інформаційного суспільства набуває все більшої актуальності [5].

Процес становлення та подальшого використання людського капіталу проходить в два основних етапи:

- формування людського капіталу;
- примноження та збагачення людського капіталу (рис.2.)

Рис. 2. Процес становлення та подальшого збагачення людського капіталу(складено на основі джерел 6, 1)

У наукових працях А. Т. Роджера, Й. Шумпетера, Д. Белла, В. Іноземцева, А. Чухна важливе місце відводиться питанням інтелектуальної складової в процесі праці, зростанню ролі знань та інформації як головного фактора виробництва в постіндустріальному суспільстві.

Ми підтримуємо В.Л. Осецького та І.Л. Татомира, що нині «прагнення знань а не бажання відповідати сучасним суспільним стандартам, змушує працівника докладати більше зусиль, сприяючи тим самим активній інтеграції в інформаційне суспільство» [5].

А. Чухно визначає інтелектуальний капітал як «капітал, що акумулює наукові та професійно–технічні знання працівників, поєднав інтелектуальну працю й інтелектуальну власність, нагромаджений досвід, організаційну структуру, інформаційні мережі — тобто все те, що визначає імідж

підприємства та зміст його діяльності. Усі елементи інтелектуального капіталу є дійовими факторами, що визначають створення багатства сучасного суспільства» [8].

Взагалі, щодо інтелектуалізації праці то А. Чухно виділяє творчу інтелектуальну працю одним із визначальних факторів становлення інформаційного суспільства [8].

О. Кендюхов визначає інтелектуальну працю як «сутнісну основу процесу створення інтелектуального продукту і відтворення інтелектуального капіталу» і її зміст формується під впливом таких головних параметрів як міра креативності та кваліфікаційної складності, що є органічно взаємозалежними. Крім цього автор виділяє такі види інтелектуальної праці: репродуктивна, алгоритмічна і творча [3].

Рис. 3. Характеристика видів інтелектуальної власності

А.М. Копот стверджує, що для інноваційної праці характерна висока частка інтелектуальної, творчої компонентів, що дає можливість економічно активній людині:

- 1) стати дієвим учасником сприйняття і продукування знань;
- 2) сформувати власні конкурентні переваги й використати можливості, що породжуються глобалізацією;
- 3) мінімізувати ризики та відвести загрози, пов'язані із зростаючою конкуренцією й підвищити можливості швидкої адаптації в умовах невизначеності та змін [4].

Для того, щоб співробітники могли у повній мірі розкрити свої таланти і направити їх на користь справи, в організації повинно бути створене

особливе творче середовище, основними характеристиками якого є відкритість новому, підтримка інновацій; довіра і співробітництво на всіх рівнях; організація навчання та професійного спілкування. Для розквіту творчості важливо забезпечити постійний приплив в організації нових знань, інформації, вражень спрямування цієї активності у русло досягнення конкретних інноваційних і економічних результатів [6]. У формуванні інтелектуала має брати участь і держава: створювати умови як для навчання протягом усього життя, так і для їхньої подальшої фахової діяльності саме у своїй країні.

Згідно з даними Всеукраїнського перепису населення освіту має 90% економічно активних громадян, що є одним із найвищих показників у Європі [9].

Разом з тим аналізуючи об'єктивну картину розвитку інтелектуального капіталу в Україні ми отримуємо досить сумну картину. В зв'язку з тим, що народжуваність знаходиться значно нижче рівня, необхідного для простого відтворення, зрозуміло відбувається зменшення складу самого населення. Трудова міграція також вносить свій внесок до скорочення населення, до того ж населення старіє і частка працездатного населення відповідно зменшується. Зменшення пропозиції робочої сили призводить до її здорожчення внаслідок чого Україна починає втрачати конкурентоспроможність за показником низької вартості робочої сили.

Значне зниження якості освіти призводить до нестачі кваліфікованих кадрів у всіх галузях економіки. Україна найшвидше з усіх пострадянських країн (виключаючи Середню Азію) втратила надбання радянської системи освіти, незважаючи на значні темпи економічного зростання протягом багатьох років.

Інтелектуалізація праці нині виражається не тільки в збільшенні чисельності людей з вищою освітою, а й супроводжується глибокими структурними змінами, що визначають структурні зрушення в економіці [8].

Результати численних теоретичних та емпіричних досліджень підтверджують, що в успішних країнах з постіндустріальною економікою забезпечення високого рівня життя відбувається не тільки і не стільки завдяки володінню природними ресурсами та виробничим капіталом, скільки завдяки високому рівню людського капіталу, який складається з інтелектуальних здібностей і набутих громадянами знань, навичок, мотивації, що використовуються в процесі праці. За даними Світового банку, які ґрунтуються на вивченні економік 192 країн, визначено, що тільки 16 % економічного зростання обумовлюється фізичним капіталом, 20 % — природним капіталом, а 64 % — людським капіталом. У розвинених країнах світу наприкінці 1990-х років в людський капітал вкладалося близько 70% усіх коштів, а у фізичний капітал — тільки близько 30 % [7]. Причому, основну частку інвестицій у людський капітал у передових країнах світу здійснює держава. І саме в цьому полягає одна з її найважливіших функцій у частині державного регулювання економіки.

Висновок. Можливість займатися інтелектуальною працею, яка становить сутнісну основу створення інтелектуального продукту, є основним ланцюгом, що з'єднує досягнення економічного зростання і створення сприятливих умов для розвитку людини. Людський потенціал служить прогнозною характеристикою можливостей країни. У міру трансформації науки і знань у виробничу сферу, відбувається зміна ролі та якості людського фактора. Тому, на нашу думку, інвестиції в людський капітал стають в подальшому запорукою і базовим елементом економічного зростання країни.

Література

1. Іноземцев В.Л. Теорія постіндустріального суспільства як методологічна парадигма російського суспільствознавства / В.Л. Іноземцев // Питання філософії. – 1997. – № 10. – С. 34.
2. Капелюшников Р. И. Послесловие. Вклад Г. Беккера в экономическую теорию/ Р. И. Капелюшников // Гэри С. Беккер. Человеческое поведение: экономический подход. – М., – 2003. – С.645-671
3. Кндюхов О. Мотивація творчої інтелектуальної праці: дослідження основних підходів / О. Кендюхов // Економіка України. – 2007. – №5. – С. 20.
4. Копот А.М. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань / А.М. Копот // Економічна теорія – 2007. – С. 3-13.
5. Осецький В.Л., Татомир І.Л. Поступ системи мотивації праці: від матеріалізації до пост матеріалістичних цінностей / В.Л. Осецький, І.Л. Татомир // Економічна теорія - 2011. – С.47-57.
6. Полинцева Я.В. Мотиваційні фактори творчої праці та креативності в інноваційному середовищі / Я.В. Полинцева, О.С. Новікова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 3. Т. 1. – С. 142–146.
7. Сайт Світового банку. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.worldbank.org/>.
8. Чухно А. Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі / А. Чухно // Економіка України. – 2004. - №5. – С. 20.
9. Шевчук О.А. Людський капітал і його роль в економічному розвитку України / О.А. Шевчук // Ринок праці та зайнятість населення. – 2009. - №3. – С. 3-7.
10. Todaro M. Economics for a Developing World. – L. 1979. – P. 87

References

1. Inozemtsev, V.L. The theory of post-industrial society as a methodological paradigm of Russian social. *Problems of Philosophy*, 1997, no.10, pp.34 (in Ukrainian).
2. Kapelyushnikov, R. I., Hary S. Becker. Afterword. Contribution of G. Becker to the economic theory. *Human behavior: the Economic approach.*, М.,

2003, pp.645-671(in Russian).

3. Kendyuhov, A. Motivation creative intellectual work: study basic approaches. *Economics of Ukraine*, 2007, no.5, pp. 20 (in Ukrainian).

4. Kopot, A.M. Innovative work and intellectual capital in the system factors of the knowledge economy. *Economics*, 2007, pp. 3-13 (in Ukrainian).

5.Osetskyu, V.L. Progress of work motivation from materialization to post materialistic values. *Economics*, 2011, pp.47-57 (in Ukrainian).

6. Polyntseva, Y. Motivational factors of creative work and creativity in an innovative environment. *Herald of Khmelnytsky National University*, 2011, no. 3, pp. 142-146 (in Ukrainian).

7.Site of the World Bank. [Electronic resource]. Access: <http://www.worldbank.org/> (in Ukrainian).

8.Chuhno, A. Current Affairs strategy for economic and social development at the present stage. *Economics of Ukraine*, 2004, no. 5, pp.20 (in Ukrainian).

9.Shevchuk, O.A. Human capital and its role in economic development of Ukraine. *The labor market and employment*, 2009, no. 3, pp. 3-7(in Ukrainian).

10. Todaro, M. *Economics for a Developing World*, 1979, pp.87 (in Russian).

Одержано 19. 05. 2016

Аннотация

Мельник В.В.

формирование человеческого капитала как гарантия интеллектуализации труда

Реалии развития Украины требуют нового переосмысления экономических процессов, которые осуществляются и принятия необходимых соответствующих мер. Одной из таких актуальных проблем есть реализация интеллектуальной собственности, как отношений что определяют основу воссоздания научно-технического потенциалу Украины.

Функционирование интеллектуального капиталу в экономике имеет особенную природу, в основе которой изменения потребностей общества, технологических укладов и институтов социально-экономических отношений.

Содержание инновационной политики стран мира тесно переплетается с функционированием интеллектуального каепиталу и собственности. Международная практика хозяйствования так же показывает, что создание соответствующих социально-экономических условий для реализации интеллектуального капиталу на уровне компаний и в целом на национальном уровне определяет, их перспективы связанные с поддержкой международной конкурентоспособности.

Результаты множественных теоретических и эмпирических изысканий подтверждают, что в странах постиндустриальной экономики обеспечение высокого уровня жизни осуществляется согласно высокому уровню человеческого каптала, используемого в процессе работы.

Таким образом, результатом активной инновационной политики стран, что развиваются, есть укрепление национального научно-технического комплекса, улучшение образования населения и привлечение научных кадров в высокотехнологическое производство, что способствует преодолению технологического отставанию от развитых стран мира.

Ключевые слова. Государство, интеллект, капитал, специализация, ресурсы, развитие, инновации, инвестиции, знания, наука

Annotation

Melnik V.V.

Human capital asset formation as the guarantee of labor intellectualization

The realities of socio-economic development of Ukraine require a new understanding of economic processes and undertaking the necessary appropriate measures. One of the urgent problems is the process of establishing the intellectual property as relationships that define recreating basis of Ukraine's scientific and technical potential.

Functioning of intellectual capital in the economy has a particular nature, based on the changing needs of the society, technological structures and institutions of social economic relations.

The content of the world innovation policy of countries is closely connected with the functioning of intellectual capital and property. The international management practice also shows that the creation of appropriate social and economic conditions for the implementation of intellectual capital at the company level and in general at the national level determines their prospects for maintaining international competitiveness.

Numerous theoretical and empirical studies confirm that successful countries with post-industrial economy ensure a high standard of living due to the high level of human capital used during work.

Thus, the result of active innovation policies in developing countries is to strengthen national scientific and technical complex, improving educational standards and attracting scientific staff in high-tech manufacturing which will contribute to overcoming the technological gap with the developed countries.

Key words: state, intellect, capital, specialization, resources, development, innovations, investment, knowledge, science.

УДК 338.43:332.33:631.11

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

О.В. Семенда, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

У статті досліджується проблема вдосконалення економічного механізму ефективного використання землі у сільськогосподарських підприємствах. Вказується, що завдання економічного механізму полягає у послідовному вирішенні стратегічних завдань: продовольче забезпечення і продовольча незалежність держави, розвиток сільських територій та спрямування аграрного потенціалу на задоволення потреб населення.

Ключові слова: земельні ресурси, орендні відносини, Економічний механізм, трансформація земельних відносин, земельні паї, сівозміна.

Не дивлячись на воєнну агресію на сході та фінансову нестабільність, у 2015 р. аграрії зібрали майже 61 млн. т зернових, з яких експортовано 35 млн. т. За 11 місяців продано у 190 країн світу продовольства на майже 13 млрд. доларів США. Очікується, що до 2020 року обсяги виробництва зернових збільшаться до 100 млн. т, а експорт до 70 млн., або на суму 20